
Ivan MARKEŠIĆ

Pregledni rad

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

ZNAČENJE
RELIGIJSKO-
-MAGIJSKOG
DJELOVANJA U
SVAKODNEVNOM
ŽIVOTU LJUDI:
PRIMJERI IZ LIČKIH
SELA KOMPOLJA I
IVČEVIĆ KOSE

Kada je riječ o odnosu religije i magije prema nadnaravnim silama, potrebno je naznačiti da među njima postoji velika razlika. U religiji se čovjek skrušeno obraća molitvama nadnaravnim bićima (Bogu, Alahu), dok u magiji želi prisiliti nadnaravne sile da izvršavaju njegovu volju. No, ponekad je veoma teško raspoznati je li u nečijem obraćanju nadnaravnim bićima riječ o magiji ili religiji, jer su i magija i religija rasprostranjene u svim poznatim ljudskim društvima i međusobno se isprepliću. Međutim, magiju se oduvijek razumijevalo kao postupke i obrede koji su trebali pridonijeti izravnom podčinjavanju prirode i nadnaravnih bića ljudskoj volji. Tradicionalno se bavila ograničenim područjem ljudskoga života: iscjeljivanjem i sprečavanjem bolesti, pronalaženjem izgubljenih stvari i bića, osvećivanjem ili pak zazivanjem zlih duhova. Religija je trebala poslužiti dobru i pojedinca i zajednice.

Istraživanje religijskih i magijskih pojava, religijskih i magijskih djelovanja i praksi oduvijek je izazivalo pozornost sociologa religije, jer se temeljem čovjekova odnosa prema nadnaravnom biću, prema Svetomu, željelo razumjeti njegovo ovozemaljsko djelovanje. Ni mene nije bilo teško nagovoriti da sudjelujem na znanstvenom skupu o identitetu Like¹. Čitajući književna i povijesna djela, ali

---

1 Više je različitih shvaćanja o tome kako je nastalo ime Lika. Postoji mišljenje da ime Lika potječe od grčke riječi "lykos" (vuk, odnosno zemlja vukova). Drugi, pak, temeljem arheoloških i lingvističkih istraživanja drže da to ime znači "zemlja s puno vode", ili da dolazi iz lat. "liquor", što znači tekućina. Također je utvrđeno da su starosjedilačko stanovništvo bili Iliri koji su joj i dali ime koje su poslije, dolazeći na ove prostore, preuzeli Slaveni. Neki to žele dokazati činjenicom što Albanci, izravni potomci Ilira, jezero zovu "ličeni". Ime Like nastoji se izvesti iz ženskog imena "Anđelka" (iz asir. odn. grč. anghelos = poslanik), i to u njegovu duljem obliku "Angelica", "Anđelika". Kako se i u Bibliji spominju anđeli, puni prijevod imena Angelika (ili deminutiva Lika) glasilo bi poslanik Gospodnji (URL:http://www.bz-velebit.hr/component/option,com_smf/Itemid,28/action,printpage/topic,14.0/lang,hr/, pristup ostvaren 30. kolovoza 2007).

također u razgovoru s ljudima ovoga kraja, uvjerio sam se da u obliku i načinu njihova života, u njihovim svakodnevnim običajima i vjerovanjima postoji mnogo zajedničkog s podnebljem u kojem sam rođen, s Ramom u Bosni. Odatle nosim sjećanje na mnoge specifične religijsko-magijske pojave, zabilježene i u ličkim selima Kompolju i Ivčević Kosi. Čitajući tekstove o vjerovanjima ljudi tih krajeva, pred mojim se očima gotovo uvijek pojavljivao davni, gotovo zaboravljen svijet vlastita djetinjstva u kojem se odigravala sva životna drama ramskih ljudi u njihovoj svakodnevnoj borbi s prirodom i njezinim čudima, ali i njihova duboka i nepokolebljiva vjera u Boga, Isusa, Gospu, sv. Antu.

Kako su stanovnici Kompolja i Ivčević Kose religiozni, svejedno jesu li katolici ili pravoslavci, bilo mi je zanimljivo promatrati koliko još uvijek u narodnom sjećanju, usprkos tradicijskom i religijskom, ponajprije katoličkom odgoju i obrazovanju, traje vjerovanje u ljudsku snagu, kojom se može djelovati na nadnaravne pojave i time utjecati na zbivanja u njihovu životu.

U ovom ću se radu posebno baviti odnosom ljudi ovoga podneblja prema nebu, suncu, mjesecu, zvijezdama, prema atmosferskim pojavama kao što su munja (sijevanje), grom, kiša. Zapravo pokušao sam pronaći u pisanim djelima, u kojoj mjeri, prema mišljenju ovih ljudi, čovjek može djelovati na ta svemirska tijela.

U drugom poglavlju bavit ću se njihovim odnosom prema zemlji, planinama, kamenju, vodama, biljkama i životinjama. Ovo je posebno značajno jer je Lika najvećim dijelom poljoprivredni kraj u kojem je i čovjekov život u mnogome ovisio i ovisi o radu domaćih, ali i o ponašanju divljih životinja. Pritom ne treba zanemariti ukročivanje npr. zmija i istaknuti kakvo su značenje stanovnici ličkih sela Kompolja i Ivčević Kose davali zmijama.

U trećem poglavlju bavit ću se odnosom stanovnika Kompolja i Ivčević Kose prema čovjeku, posebno prema osobama koje su u zajednici imale posebnu ulogu. Riječ je ponajviše o vješticama, vračarama, zatim o ženama (babama) koje su se bavile uklanjanjem uroka.

U pisanju ovoga rada od velike mi je koristi bila knjiga Jure Grčevića *Kompolje. Narodni život i običaji*, Otočac 2000., kao i knjiga Mare Hećimović-Seselje *Tradicijski život i kultura ličkoga sela Ivčević Kosa*, Zagreb-Gospic, 1985.

Nebo i sve što je na njemu (sunce, mjesec, zvijezde)

Jure Grčević u knjizi *Kompolje. Narodni život i običaji* navodi kako su ljudi ovoga kraja, i katolici i pravoslavci, religiozni i bogobojažni ljudi. Stoga oni u tumačenju na-

stanka svijeta, neba i zemlje polaze od onoga što su naučili u svojem kršćanskom odgoju - Bog je sve stvorio, pa tako i cijeli svijet i sve što ga čini. U tome smislu kod njih nije moguće naći drugu teoriju o postanku svijeta i čovjeka (Grčević, 2000., 497). Ne treba stoga čuditi što je njihov odnos prema svemiru protkan strahopoštovanjem i osjećajem nemoći da utječu na zbivanja na tome području, posebno na ratarske poslove. Nebo je mjesto gdje se nalazi sam Bog, zatim njegov sin Isus Krist, gdje je i Isusova majka, Blažena Djevica Marija, ali i svi anđeli, arkandeli te vragovi. Oni su gore, tamo negdje daleko, ali opet ne toliko daleko da ne mogu utjecati na zbivanja na zemlji.

Kad je riječ o svemirskim tijelima, potrebno je reći da se ovi ljudi s posebnim strahopoštovanjem odnose prema suncu. Ono je izvor topline tijekom cijele godine, i ljudi su znali cijeniti njegovu energiju, bez koje ne bi bilo ni života na zemlji. Stoga su se rijetki usuđivali psovati sunce. Za onoga tko je to ipak činio, koji je, naime, kleo sunce, smatralo se da je počinio smrtni grijeh i da ga stoga treba ispovjediti. Upravo, zbog važnosti koju sunce ima u životu ljudi, ne čudi ni njihov strah od pomrčine. Pomračina Sunca za njih je bila naznaka skorog Božjega suda, zatim znak ili najava nesreće, kuge, gladi, suše, bolesti, rata. Vjerovalo se da pomrčina često donosi rat (Hećimović-Seselja, 1985., 129). Stoga se u Kopolju na Božić suncu iskazuje sljedeća molitva:

*Sunce se rodi,
Meni nikakva zla,
Ne naudi.* (Grčević, 533)

Odnos pojedinca prema drugomu iskazivao se upravo odnosom prema suncu, njegovoj snazi, silovitoj vrućini itd. Onoga koga se željelo prokleti, komu se željelo nanijeti zlo, govorilo se: *Pomrčalo mi te sunce!* ili *Sunce te žarko sprži!* Komu se obraćalo s poštovanjem i ljubavlju govorilo se: *Sunce moje!* ili *Sunce mi te grijalo!* Kolika se važnost pridaje suncu, vidi se i po shvaćanju o mjestu njegova izlaska i zalaska. Ono izlazi iza brda i zalazi s Bogom, to znači da je toliko dobro i sveto da preko noći može biti u društvu jedino s Bogom, pa se suncu pridaju antropološke karakteristike. Zato se nitko i nije usuđivao utjecati na sunce, niti ga uključiti u bilo kakve magijske radnje. Jednostavno zato što su u suncu vidjeli samo dobro, što ono daje toplinu, što može čovjeka "ugrijati" a također mu omogućuje rast i sazrijevanje poljoprivrednih dobara.

No, ljudi su voljeli gatati. Ako bi jutro osvanulo lijepo i sunčano, vjerovalo se da će takav biti cijeli dan. Ako je

sunce zalazilo za crvene, rumene oblake, smatralo se da će sutradan biti lijepo, bez kiše i vjetra. Međutim, u nekim je mjestima (u Kompolju) takva pojava imala suprotno značenje, pa se govorilo: “Crljeno veče posrano jutro reče.” (Grčević, 510) Vjerovalo se, ako sunce zalazi za tamne oblake, sutra će padati kiša, ili ako sunce pri zalazu malo prosijava kroz oblake, sutra bi moglo biti promjenljivo i nestabilno. U selu Ivčević Kosi vjerovali su da će kiša prestati padati i da će početi lijepo vrijeme ako se pojavi i po nebu pruži duga. Također se vjerovalo “da se vile češljaju i da se Cigani žene” kad bi istodobno sunce sijalo i kiša padala. (Hećimović-Seselja, 129)

Mjesec je također važan objekt na nebu, a također ga je stvotio Bog, i na njemu se nalazi Gospa (Bl. Djevica Marija) i tu nogom pritišće glavu zmiji. Odnos ljudi ovih krajeva prema zmiji² bio je u različitim razdobljima različit, ali su je se bojali i trebalo je njezinu snagu nadvladati. Vođeni kršćanskom naukom, posebno Knjigom Postanka, u kojoj je zmija navela Evu i Adama na grijeh, tom je ženskom gmizavcu, zbog kojeg smo svi mi danas, kako su oni vjerovali, opterećeni smrtnim (istočnim) grijehom, trebalo smrskati glavu. A to je mogla učiniti tek žena (Marija) koja je rodila Isusa. Ona, međutim, ne davi zmiju na zemlji, nego, prema mišljenju ljudi iz Kompolja, na Mjesecu. Također, kad je mjesec pun (*užba*), moguće je na njemu primijetiti neke likove, npr. Kaina i Abela kako se tuku za stoku, zatim kovače koji su kovali čavle kojima je trebalo Isusa prikovati na križ itd. Time se mjesecu daje posebno značenje i vjeruje se da je i on u Božjoj milosti, ali ni u kojem slučaju nije kao sunce. I za njega postoji molitvica:

*Mijo, Mijo,
Kad tebe zmija ujela,
Mene glava zabolila!* (Grčević, 533)

Međutim, mjesec će svojim mjenama i oblicima u bitnomu utjecati na život ljudi i njihova ponašanja. Ovdje je potrebno spomenuti **mjesečare** – ljude koji noću, za punog mjeseca, ustaju iz kreveta, izlaze kroz prozor, penju se na krov i po njemu hodaju. Da ih se ne probudi, ne smije ih se pozivati, zvati imenom. Naime, kad bi ih netko u

2 O podrijetlu njihova imena legenda kaže da se Feničanin Kadmo oženio Enhelejkom Harmonijom te su imali sina Illyriosa, kojeg po rođenju obavija zmija i tako mu prenosi magične moći. Ova je priča zanimljiva to više što važno mjesto u ilirskoj mitologiji zauzima zmija, čuvarica kućnog ognjišta, u: URL: http://www.bz-velebit.hr/component/option,com_smf/Itemid,28/action,printpage/topic,14.0/lang,hr/, pristup ostvaren 30. kolovoza 2007.

tom hodanju glasno zvao, oni bi se probudili i ne bi se mogli više nesmetano kretati, pali bi na zemlju i ozlijedili se.

Ljudi su vjerovali da mjesec utječe na rast bilja, ali i na zdravlje ljudi. Kad je užba, mnogi ne mogu spavati, kad je mlad mjesec, nije dobro sjeći građu za kuću, jer će upola kraće trajati negoli da se siječe izvan toga vremena, niti je dobro sijati djetelinu, jer neće biti dobra nego zla, i od nje će se goveda nadimati. (Grčević, 498) U vrijeme mjesečeve mijene (u *mini*) ne pere se rublje, jer bi se nakon toga moglo raspasti, niti se snuje za vrijeme punog mjeseca, jer se vjerovalo da bi se tada *žice* (predivo) kidale. (Hećimović-Seselja, 129)

Stoga je i gatanje temeljem mjesečevih mijena bilo jako zanimljivo. Prema položaju mjeseca i njegovu izgleda, određivalo se kakvo će biti vrijeme. Ako je npr. mladi mjesec okrenut roščićima (trbuhom) prema dolje, bio je to znak da će sljedeći mjesec biti kišan. (Hećimović-Seselja, 129) Kad je roščićima okrenut prema gore, govorilo se: mladi je mjesec pun vode. I pojava maglice ili kolutova oko mjeseca bili su za ove ljude prirodni znakovi o budućem vremenu (Grčević, 510) Ljudi su počinjali raditi kad bi mjesec počeo rasti, jer se vjerovalo da će tada rasti i napredovati sve što tada započinu raditi.

Zvijezde su uvijek izazivale veliku pozornost ljudi. Željeli su saznati ne samo njihov broj, nego i njihovu moć te utjecati na nju. Razlikovali su ih nekoliko. Najvažnija je bila zvijezda Danica, zatim Kumova slama, Svetog Petra šćap, Vlašići, Mala i Velika kola, Mali i Veliki medvjedi itd. Smatralo se da svatko s rođenjem dobije svoju zvijezdu, koja je mogla biti sretna ili nesretna. Usprkos katoličkoj vjeri, u Kopolju su smatrali da rođenima pod nesretnom zvijezdom ništa u životu neće pomoći da im bude dobro. Kad god bi ljudi u Kopolju i Ivčević Kosi primijetili navečer ili u noćno doba, pri vedru nebu, da nestaje, pada zvijezda, mislili su da je netko umro i da mu se ugasila zvijezda pod kojom se bio rodio.

Ljudi su u oba ova sela voljeli gatati o vremenu. Ako su "zvijezde na nebu guste", trebalo se nadati kišnom vremenu; ako ih je malo, očekivali su lijepo vrijeme. Ako Vlašići ranije zađu, vjerovalo se da će godina biti rodna.

O kvatrama³ (koje su bile početak svakoga od godišnjih doba) nije se nikomu ništa posuđivalo niti se iz kuće

3 U Rječniku hrvatskoga jezika Leksikografskoga zavoda "M. Krleža", Zagreb 2000., navodi se na 524. stranici da riječ kvatre dolazi iz latinskog i da kod katolika označava vrijeme od tri dana, koji su određeni za post i pokoru na početku svakoga godišnjeg doba.

komu što davalo, jer se vjerovalo da bi time mogla iz kuće otići i sreća. (Hećimović-Seselja, 129)

Ono čega su se ljudi ovoga podneblja posebno bojali, a što su na svoj način objašnjavali, bio je **grom**. Smatrali su, kao i u drugim ličkim krajevima, da grmljavinu izaziva sv. Ilija Gromovnik, koji se u to vrijeme vozi na konjskoj zaprezi po neravnom, makadamskom putu (četiri obijesna konja vuku kočiju u kojoj sjedi sv. Ilija), a munje koje mogu naštetiti ljudima nastaju od iskrenja kotača kad kola jure preko stijena. Ponekad se udar groma izjednačava sa strijelom, pa se držalo kako neke žene (babe) čuvaju tu strijelu. Stoga nije dobro, vjerovali su, o Blagdanu sv. Ilije, na Ilindan 20. srpnja raditi sa sijenom. Ako se nekomu željelo naštetiti, proklinjalo ga se: *Grom te ubio! Grom te raznio!* a da to bude odmah učinkovito, izrekla bi se kletva: *Ubijo te grom iz vedroga neba!*

Ljudi su se bojali **noći**. Ona je mračna, u njoj se svašta može dogoditi. Tada se javljaju mračnjaci (nečiste sile), vile, vještice, a i vukodlak.

Zemlja i sve što je na njoj (biljke i životinje, rijeke i planine)

Zemlju je kao i nebo stvorio Bog stvoritelj. Zemlja je, dugo se vjerovalo, ravna ploča i ako se ide ravno, dođe se do kraja svijeta, ali nitko od ljudi, dobro su to znali i stanovnici Kopolja i Ivčević Kose, nije došao do toga kraja. Tu žive životinje koje su ličkomu čovjeku bile od najveće koristi, ali i one koje mu štete. Zemlja je i mjesto na kojem je bilo moguće uzgojiti sve usjeve, ali i mjesto na kojem je raslo i nekorisno drveće. Iz cijeloga tog veoma ovisnog odnosa prema zemlji, biljnom i životinjskom svijetu i njegovoj važnosti u svakodnevnom životu, proizlazi i stajalište ovih ljudi, odnosno njihovo nastojanje da, oslanjajući se uvijek na kršćansku vjeru, pokušaju utjecati na vanjske sile. Tražili su da one omoguće normalan rast i odrastanje biljaka i domaćih životinja koje se koristilo u svakodnevnom radu i prehranjivanju, a što se i iskazivalo u odnosu prema kravi i njezinu mlijeku. Krava je bila hraniteljica velikih obitelji u velikim zadrugama. A sve što bi to ometalo, imalo je negativan prizvuk.

Ljudi ovoga kraja posebno negativno se odnose prema **zmijama** (poskocima, riđovkama i drugim zmijskim vrstama). Nazivaju ih pogrdnim imenom *smrad* ili *gad*, jer su opasne otrovnice napadale stoku, od čijeg bi ujeda stoka ugibala, pa su tražili način kako se od njih obraniti. Međutim, smatrali su da one mogu utjecati na ponašanje ljudi. Posebnu su pozornost obraćali zmiji gužu (*kra-*

vosas). (Grčević, 498) Guž bi u polju posisao (cicao) krave koje bi došle potom kući s paše bez mlijeka ili s otvrdnjelim vimenom, a za čije je ozdravljenje bilo potrebno obaviti *križanje*. Naime, sve su se magijske radnje provodile s molitvama u kojima se spominju Bog, Isus, Marija, ali se nikada nitko u njima ne obraća đavlu, vragu ili zloj sili da učine nešto za dobrobit čovjeka.

Vjerovalo se da ima ljudi koji znaju razgovarati sa zmi-jama, dozivati ih uz izricanje određenih imena ili pjesama. Zmiju su ubijali gdje su je zatekli. Ne iz vjerskih razloga, zato što je prevarila Evu i Adama, nego jer je bila opasna. Vjerovalo se da je i dragi Bog namjeravao potamaniti sve ljude zmijama, jer je nastupio "veliki grij" na zemlji. Međutim, jednu ipak nisu ubijali i ona se zvala "zmija koja kuću čuva", i drži se nikada nije naštetila nikomu u kući. Ubiti tu zmiju značilo je donijeti nesreću u kuću. Bilo je više načina kako se ophoditi sa zmijom. Ako je postojala nedoumica o tome gdje treba graditi novu kuću, pekvu se (peku, u Bosni sač) stavljalo na određeno mjesto gdje se željelo započeti s gradnjom. Ako bi se ujutro ispod nje našlo zmiju čuvarukuću, gradnja je mogla početi. Inače, pekvu je trebalo premještati sve dok se ispod nje ujutro ne bi pronašlo zmiju koja kuću čuva.

Međutim, bilo je više načina kako izliječiti nekoga koga bi ujela zmija. Za liječenje od zmijskog ugriza koristila se i molitva, koja je po sadržaju veoma zanimljiva.

*Isus traži konaka.
Što ćemo Isusu za večeru?
Koru kruva ječmena,
Studen kamen pod glavu,
Asuru pod njega.
Kokošica pečena,
Na pladanj je metnuta,
Tavijalon pokrivena
I u stolnjak sakrivena. (Grčević, 521)*

Ni **vuk** nije bio omiljena životinja, jer je napadao stoku, najviše ovce i koze. Taj odnos vuka i čovjeka stvarao se temeljem posjedovanja stoke i davao je različite mogućnosti. Ako je čoban ugledao vuka prije nego vuk njega, vuk bi zanijemio i ne bi mogao otvoriti usta. Suprotno bi se dogodilo ako je prvivuk ugledao čobana.

Zanimljivo, ljudi su posebnu pažnju iskazivali **pauku**. Naime, vjerovali su da se Isus tijekom bijega sv. Obitelji u Egipat bojeći se Herodova pokolja, sakrio u špilju i da je pauk ispreo mrežu na njezinu ulazu, pa su Herodovi (Irudovi) vojnici prošli pokraj špilje misleći da u njoj nema ni-

koga, jer je paučina na ulazu. Međutim, postoji vjerovanje da je crni pauk ujeo Mariju za dojku dok je dojila Isusa, pa je crnog pauka dopušteno ubiti, ali samo petom.

U Kopolju npr. nisu veliku važnost polagali snazi određenih biljaka, iako su neke ipak prihvaćali kao nešto posebno i značajno u liječenju stoke i ljudi ili u gatanju kada je trebalo otjerati zle sile. Tako se cijenila **tisa**. Da bi se zaštitilo rožnatu stoku od uroka i bolesti, svrdlom bi se probušila rupa na njihovu rogu, u nju bi se stavljalo tri kapi svete (blagoslovljene) vodice, tri kapi mlijeka od te životinje i tri zrnca tamjana i sve bi se začepilo tisovinom. Time bi sve te životinje bile zaštićene od svih zala koja bi mogla nanijeti opaki ljudi svojim urocima ili prokletstvima. (Grčević, 500) Vjerovanje u takvu snagu tise proizlazilo je iz uvjerenja da je križ na kojem je Isus bio razapet bio napravljen upravo od tise. Bilo je poželjno da se za volove koji vuku saonice ili kola, od tise naprave jaram ili samo tiljeg (teljig, teljug).

Uz tisu, **bijeli luk** je imao posebno magijsko značenje u zaštiti ljudi i stoke od mračnih i zlih sila. Vjerovalo se u njegovu ljekovitost, i nije ga se smjelo čistiti nohtima. O tome govori sljedeća pjesmica:

*Ti mene čuvaj od nokata,
Ja ću tebe od devet vrsta bolesti.* (Grčević, 500)

Ljubi(či)ce i jaglaci imali su posebno značenje. Njih bi cure brale na Cvjetnu nedjelju, stavljale u vodu kojom su se umivale toga jutra kako bi bile lijepje. Slično je bilo s tamjanom, jer se vjerovalo u njegovu moć.

Nije bilo posebnog odnosa ni strahopoštovanja prema **vodi**. Nju se poštivalo, jer se koristila za piće, ali i jer je u jesensko-zimsko-proljetnim mjesecima znala plaviti polja. U njoj se tražilo zdravlje. Djevojke su ujutro običavale odlaziti npr. na Gacku, u nju su bacale komadiće kruha i govorile:

*Sveta vodo, ja tebe darujem kruvom,
a ti mene sa zdravljem!*

ili:

*Na ti ribo kruva,
a ti meni zdravlja.*

Potom su zaigrale kolo i uzele kruh sa sobom. Vjerovalo se da djeluje protiv zubobolje. Ako ne bi bilo cura, na Gacku se slalo dječake, momčiče.

Rosu se skupljalo ujutro prije izlaska sunca. Upotrebljavala se za umivanje svih ukućana na Blagdan sv. Vida, zaštitnika vida. Vjerovalo se da to umivanje poboljšava zdravlje očiju.

Ivan MARKEŠIĆ
**Značenje religijsko-
magijskog djelovanja
u svakodnevnom životu
ljudi: primjeri iz ličkih
sela Kopolja i
Ivčević Kose**

Kako utjecati na prirodu?

Kao istinski vjernici i katolici pravoslavci, ljudi ovih sela vjeruju da je Bog stvorio ne samo nebo i zemlju, nego, kako naučava Biblija, i čovjeka te mu dao da upravlja zemljom i svime na njoj. Iako se ne bi moglo očekivati da će ljudi s dubokim kršćanskim uvjerenjem pristajati uz gatke i bajanje, ipak je sasvim očito da je bilo i da još uvijek ima ljudi koji se bave tim poslovima, kao i onih koji traže njihovu pomoć. Međutim, potrebno je ponoviti da su sva gatanja i bajanja prožeta kršćanskim simbolima i obredima u kojima se koristi križ i zazivanje Isusa, Marije i svetaca. Iz toga bi se moglo zaključiti kako je u takvim prigodama teško razdvojiti što je magija a što religija, odnosno ti ljudi vjeruju, koristeći se vjerskim formulama u svojim magijskim djelovanjima, da zapravo u cijelosti djeluju prema pravilima vlastite kršćanske vjere.

Gatanje po životinjama i bilju. Gatanja se uvijek odnose na životinje s kojima ti ljudi žive. Ako se mačka umiva (liže si prve šapice i tare ih po licu), domaćin će dobiti goste, i to one iz bližega kraja. Ako se mačka liže ispod repa, u kuću će stići gosti izdaleka. Najave nesreće u kući također dolaze iz prirode. Ako pas zavija držeći glavu uvis, u kući će netko umrijeti. Iste predznake daje graktanje gavrana, posebno ako grakćući preleti preko kuće ili se spusti na kuću. Smrt je u toj kući tada neizbježna. Najavu smrti daje pjev crne kokoši, a pjev žute kokoši najavljuje tešku bolest. Stoga crnoj i žutoj kokoši na panju treba sjekirom odsjeći glavu i "baciti je preko tri meje". Zapjeva li bijela kokoš poput pijetla, u kući će biti velike radosti. Kriješti li oko kuće svraka, u kuću će stići pismo. No, čuje li se jejina iz šume, stiže nesreća ili se mijenja vrijeme (usp. Grčević, 511-512).

U mnogim je krajevima pronaći djetelinu s četiri lista pravo umijeće i onomu tko je pronađe, smiješi se sreća. Tako je i u ovim selima. Tko pronađe takvu djetelinu, ne mogu mu štetiti ni uroci ni vradžbine. Djevojka koja bi držeći djetelinu s "četiri pera" u ruci gledala u nebo i pritom vidjela zvijezdu kako pada, ispunit će se ono što u tom času zaželi.

Međutim, ovi ljudi ne gataju na zaklanim životinjama, jedino pri klanju svinja zaključuju da će zima biti jaka (oštra) na početku ako je prednji dio svinjske slezene

deblji, dok će drugi dio zime biti gori ako je slezena deblja pri kraju.

Gatanje po ljudima. Poznato je, međutim, predviđati se može i temeljem vanjskog izgleda ljudi s kojima se susreću kao i prema njihovom djelovanju. Ako se nekome štuca (šćuca), to je znak da ga netko spominje. Sjeti li se odmah tko ga u danom trenutku spominje, štucanje će prestati. Ako se ne sjeti, dobro je, smatraju u ovim naseljima, nečim ga prestrašiti kako bi štucanje prestalo. Ili, ako se netko zacrvni u licu, znači da ga drugi ogovaraju. Ako koga svrbi lijevi dlan, dobit će novac, ako ga svrbi desni dlan, morat će dati novac.

Ljudi ovoga podneblja gataju i po **danima** i **svecima**. Npr. ako ponedjeljak osvane lijep, tako će biti i cijeli tjedan. *Ponedjeljak* je bio dana vjenčavanja, dan kad se počinjalo najvažnije poslove, ali i dan kad se nije smjelo izdavati ništa iz kuće kako iz nje s time ne bi otišla i sreća. U Ivčević Kosi se vjerovalo da je *utorak* (zatorak) loš i nesretan dan, dok je *srijeda* sretan dan, kada se započinju ženski poslovi. Isto se vjeruje za *četvrtak*, kada je dobro vjenčati se. *Petak – slab početak*, i u Ivčević Kosi drže da je nesretan dan (Hećimović-Seselja, 131). Tko je petkom veseo (a petak je uvijek dan kad katolici poste, jer je to spomendan na Isusovu muku i smrt), smatraju u Kopolju, bit će tužan i u nedjelju (treći dan nakon petka, kada je Isus uskrsnuo i kada je u kršćana svetkovina). *Subotu* se smatralo sretnim i nesretnim danom. U subotu navečer nije se radilo, a žene se u nesretne dane, pa tako ni subotom, nisu smjele češljati da ih ne bi snašla kakva nesreća. *Nedjelja* je bila dan Božji. Stoga, tko umre u nedjelju, on je svet čovjek. Iz toga slijedi sasvim logičan zaključak da nedjeljom nije dobro mijesiti kruh, niti raditi poljodjelske poslove. Naime, vjerovalo se da nedjelja “nema ruku”, taj se dan ne radi, jer je “grijota nediljom raditi”. Ona je blagdan kada se ne radi, ljudi i stoka se moraju odmarati, kako je radio i sam Gospodin Bog, a kako je pisano u Knjizi Postanka. Iako izgleda malo čudno, ipak se vjerovalo da koliko tko na Veliki petak popije vina, toliko će dobiti i krvi, ali oni koji bi se tukli za Božić, mogli bi imati čireva koliko su dali udaraca.

Gatanje vremena po svecima nije strano mnogim kršćanima, pa ni stanovnicima Kopolja i Ivčević Kose. Smatrali su da će vrijeme iduće godine biti kakvo je dvanaest dana - od sv. Lucije 13. prosinca do Božića 25. prosinca. Ljeti se vrijeme predviđa po sv. Medardi (8. lipnja). Ako je taj dan lijep i sunčan, sljedećih će 40 dana također biti lijepo i sunčano, ali ako padne i jedna kap kiše, sljedećih 40 dana vjerojatno će biti jako kišovito. Ako je na

Svijećnicu (Majku Božju, na Kandeloru, 2. veljače) lijepo, zima će biti duga i ružna. Postojala je pjesma:

*Majka Božja Kandelora:
“Pól zime fora”.
Za njom ide sveti Blaž:
“Gospe, to je laž!”.* (Grčević, 512)

Slično je sa zimskim, ožujskim “bradatim svecima”: sv. Grgi i sv. Josipu, koji znaju otresti bradu da s nje padne snijeg, pa se pjeva:

*Sveti Grgo snigon trgo,
Sveti Josip snigon posip.*

Babe su znale govoriti da je o Blagovijesti (25. ožujka) moguće očekivati promjenljivo vrijeme, jer tada može biti tri vrste mesa: jednog jer je bilo toplo pa je govedo slomilo nogu pasući travu; drugog jer je zmija ujela ovcu ili govedo pa ih je potrebno zaklati i treća vrsta mesa je od životinja koje je “led ubio”, što znači da je bilo jako hladno. Osim toga, znali su da će zimi biti kakvo je na Sv. Barbaru (4. prosinca) kao i na Badnjak (24. prosinca).

Mnoga su gatanja vezana za stvari koje se koriste o kršćanskim blagdanima, posebno o Božiću. Tako se smatra da će obitelj snaći dobro a ne zlo ako se dim božićne svijeće, nakon što je domaćin ugasi vinom, diže ravno u zrak. Ali, ako se povija preko osobe koja je držala svijeću, to je loš znak, jer bi ta osoba mogla umrijeti u idućem razdoblju. Slično je s božićnom pogačom. Ako bi tijekom pečenja njezina kora pukla u obliku križa, bio je to znak da će u kući netko umrijeti. Moglo se očekivati smrt⁴ u kući ili neku drugu nesreću ako bi o Božiću puknulo staklo (caklo) na prozoru, odnosno ako bi staklena litra (boca) ili čaša puknula sama od sebe, ili ako bi nešto naglo puknulo u škrinji ili kojem drugom dijelu namještaja (Grčević, 513). U Ivčević Kosi se vjerovalo kako se između Božića ne smiju cijepati drva niti prati rublje kako tuča sljedeće ljeto ne bi uništila usjeve, jer “dok se prakljača

4 Naime, smrt je neizbježna i te su činjenice bili svjesni svi članovi zajednice. No, trebalo je na vrijeme znati kad će smrt doći i koga će najprije zadesiti. Tim se predviđanjima željelo upozoriti članove zajednice da smrt može zadesiti ili njih ili nekoga od njihovih najbližih. Stoga ih ovakva pretskazanja trebaju uvijek držati spremnim da ih ne iznenadi smrt u vlastitoj kući ili susjedstvu. Više je bilo načina kako obavijestiti članove velikih kućnih zadruga, ali i članova uže obitelji, da će se nešto ružno dogoditi u kući. To se pratilo po znacima na nebu, u prirodi te s kretanjem i ponašanjem ptica te divljih, ali i domaćih životinja, kao i prigodom pučkih vjerskih obreda, posebno u vrijeme Božića, ali i ostalih svetkovina.

čuje da tuče, dotle krupa ljeti usjeve potuče”. (Hećimović-Seselja, 132)

Ako je Božić bio čvrst (ako je bilo hladno i smrzlo je), godina je trebala biti rodna, ali ako je na Božić padala kiša, trebalo je očekivati da će i ljudi i stoka biti bolesni. Ako bi Božić bio utorkom, vjerovalo se da godina neće biti sretna, ali će ipak roditi grah i krumpir. U selima bi se na Badnjak pucalo preko kuće kako bi se otjerali zli duhovi. Taj dan se nikoga nije tuklo kako se ne bi dobili čirevi po tijelu. Također, tada ni žene ne idu u tuđu kuću, jer bi svo-
jim dolaskom donijele nesreću i “*sikire bi se izvaljale* (spale s drška)”. (Hećimović-Seselja, 132)

Da bi se znalo koju od žitarica iduće proljeće treba više zasijati, određivalo se tako što bi se u božićnu pogaču utiskivalo po jedno zrno od svake žitarice (graha, pšenice, ječma, zobi itd.). Kad bi se pogača izvadila ispod pekve, gledalo se koje je zrno više provirilo na površinu, i tu je žitaricu trebalo sijati, jer je to bio znak da će dobro roditi. Isto se radilo sa živim ugljenom. Svakoj bi se vrsti žitarica namijenio po jedan ugljen. Potom bi se stavljao u posudu u kojoj se kuhao božićni fažol (grah). Prema izgledu ugljena (ako bi ugljenčići pobijeljeli i rasuli se) domaćini su predviđali koja će od žitarica iduće godine dobro roditi. Ako bi se kokoši “nasadile” na slamu koja se o Božiću unosila u kuću i stavljala pod stol, bio je to znak da će kvočke izleći piliće. U naselju Ivčević Kosi bio je običaj na Stipanje (26. prosinca) iznijeti božićnu slamu i njome okriti vočke kako ih u idućoj godini tuča ne bi uništila, te kako bi urod bio dobar. Običavalo se kokošima davati žito s božićnoga stola, da ih u idućem jednogodišnjem razdoblju štiti od napada lovaca (jastreb kokošar), dok se zapaljenom kandelorskom svijećom željelo rastjerati gromove, zaštititi ljude i stoku (blago) “od *zaraze, nečista vitra i nagaza*”. (Hećimović-Seselja, 132)

U ovim se krajevima, navodi M. Hećimović-Seke-
lja, sve događalo u skladu sa životnim ritmom prirode. Ljudi su prema godišnjim dobima, zbog ratarskih poslova, usklađivali svoja religijska (pučka) vjerovanja. Za njih je najvažnije bilo sljedeće: ljudi, stoka i usjevi. Smatralo se da je moguće rastjerati zle sile (uroke) od ljudi, blaga i usjeva ako se na *poklade* odjene *didova* oprema naopako i ako se na glavu stave kozji rogovi a oko vrata kozje zvono, dok se trubljenjem u rog i klepetanjem kozjeg zvona rastjerivalo nevrijeme. A tko je želio biti lijep, zdrav i sretan, na Cvjetnicu se umivao u cvijeću (fijolice, bršljan, drenov pup, itd.). Vjerovalo se da je piti crno vino na Veliki petak vrlo učinkovito: koliko se vina toga dana popije, toliko se krvi dobije. Da bi se zaštitili od zmija, ljudi su ispod strehe

(ispod strije) stavljali mrvice uskrsnuloga blagoslova kao i ljuske blagoslovljenih jaja, uoči Jurjeva palila se vatra i pucalo preko staja kako bi se protjeralo viške (vještice) da ne odnose mlijeko od blaga ili su se stavljali željezni predmeti (ćuskija ili šipak) da se spriječi dolazak zlih sila. Na Markovo (25. travnja) bio je blagoslov polja. Tog se dana obilazilo njive i polja i škropilo na kandeloru blagoslovljenom vodom, a na Spasovo su ljudi zadijevali grančice u zemlju kako bi žito bolje uspijevalo i da ga ne bi crvi uništili, dok su se na Blagdan sv. Vida (15. lipnja) umivali prije izlaska sunca kako bi se sačuvao dobar vid. Da bi saznale koje će se godine udati, djevojke su uoči Ivanja (24. lipnja) bacale cvjetne vjenčice. Ako bi se zaustavio na prvom šavu (brojeći odozdo), djevojka se trebala udati iste godine. Ako se zaustavio na drugom ili trećem šavu, mogla se nadati da će se udati za dvije ili tri godine. Čak su i grmljavinu povezivali sa sv. Ilijom. Vjerovalo se da lješnjaci neće roditi ako grmi na Blagdan sv. Ilije. Stoga se tog dana nije smjelo raditi, jer bi sv. Ilija sve gromom uništio i spalio. (Hećimović-Seselja, 132)

Kad je riječ o vjerovanjima, gatanjima i čaranjima uz životne običaje, M. Hećimović-Seselja navodi primjer o trudnicama. Naime, vjerovalo se da će onaj tko uskrati trudnici hranu i piće, dobiti *jarac* (ječmenac) na oku. A trudnica nije smjela gledati nakazne ljude (hrome, slijepe, ružne) kako ne bi rodila takvo dijete. Također, nije smjela jesti zečje meso da ne bi rodila dijete sa zečjom usnom. Trudnice nisu smjele sjediti ni na pragu ni na tromedi da se djetetu ne bi pupak omotao oko vrata. Uvijek su trebale oko vrata ili u džepu nositi vezu s preslice da se zaštite od uroka. Ako je dijete rođeno u košuljici i ako ima madež, bio je to vanjski, vidljiv znak da će biti sretno. Koliko je bilo važno imati zdrave i čvrste zube u glavi, govori običaj da se djetetov prvi zubčić, čim ispadne, baca preko kuće i govori: "Na, tebi mišu koštani, a ti meni daj gvozdeni."

Slično je i prigodom **pira, svadbe**. Smatra se da se mladenci trebaju vjenčati prije mraka kako im mračina u životu ne bi nanijela kakvo zlo. Mladenka je radi ljubavi i sreće u braku, nosila na vjenčanje jabuku pod pazuhom. Smatralo se da će gazda u kući biti tko prvi skoči poslije vjenčanja. Da bi njihova zajednička sreća bila veća, svatovi su pri odlasku iz mladenkine kuće uvijek nešto ukrali, najčešće pijetla. (Hećimović-Seselja, 134)

Smrt nije bila nepoznanica ljudima ovih ličkih sela. Shvaćali su je kao životnu činjenicu. Iako su smatrali da je Bog sve odredio, željeli su i nju kontrolirati, pretkazati kad će tko umrijeti. Ako bi se na Božić, nakon objeda, na kosti božićne pečenke vidjela raka (grob), bio je to znak da će

gospodar umrijeti. Smatralo se da na mrtvacu ne smije ništa biti zakopčano kako mu duša na drugom svijetu ne bi bila zavezana. Pokojniku se željelo mir na onome svijetu. Da bi se to i ostvarilo, za njim se bacalo blagoslovljeno žito kad bi ga povezli iz kuće (jer u kući se sve događalo: voljelo se, rađalo, veselilo, bolovalo i umiralo) za njim se bacalo blagoslovljeno žito. Stavljalo se i na mjesto na kojem je pokojnik ležao kako sreća ne bi otišla iz kuće. Iz istog su razloga rezana i četiri roglja s mrtvačkoga pokrova. (Hećimović-Seselja, 134-135)

Gatanje u karte bilo je primjereno isključivo Cigankama čergašicama. Oni koji su pristajali na takvo gatanje, mogli su očekivati da će čuti ono najgore, ili pak nešto posebno veselo. Hoće li Ciganka proreći smrt, nesreću, nevjeru voljene osobe, zavidi li tko osobi kojoj se gata i želi li joj se osvetiti, tko je u njezinoj blizini nesretan, ali proricala se također sreća i bogat imetak.

Snovi su onda, kao i danas, imali veliko značenje za ljude. Danas smo preplavljeni različitom literaturom, serijama i filmovima, kao i internetskim stranicama s tumačenjem snova. Sanjarice, u ovom slučaju usmene, imali su i mnogi stanovnici ovih ličkih krajeva. Koliko su značenje imali zdravi zubi, vidi se po tomu što se na tim područjima smatralo da će onomu tko je sanjao da mu je ispao zub, netko u kući umrijeti, dok će osobi koju je u snu samo bolio zub umrijeti netko od daljnje rodbine, a u selu će netko umrijeti ako se sanja zub koji ne boli. Ni popa (svćenika) nije dobro sanjati, jer se ništa dobroga neće dogoditi.⁵ Ako bi pak tko sanjao da je netko umro a mrtvac se nije vidjelo, bilo je to dobro; ako je sanjao mrtvac a vidio ga je, bila je to najava dolazeće nesreće, a smrt nekog od ukućana najavljivao je san o mrtvacu kojem je sanjač nešto dao. Nije dobro bilo sanjati medvjeda, prijetila je smrt, kao ni oranje zemlje, jer se moglo očekivati loše vijesti iz daljine, kao što nije bilo dobro sanjati ni mladu u bjelini.

Križanje je način kako sa živih ljudi ukloniti posljedice bolesti ili stanje nakon zlih očiju, djelovanja vještica ili drugih zlih i opakih sila i moći. Naime, pri izvođenju ovih radnji najčešće se obavlja postupak križanja, tj. pravi se znak križa nad osobom koja je došla kod tzv. iscjelitelja, neizostavno uz molitvu kršćanskih, ali i drugih molitava. Postoji nekoliko razloga za bajanje, od kojih su najvažniji urok i vještice.

5 Vjerojatno zato što pop nije običavao posjećivati seljake u njihovim seljačkim i zapuštenim domovima. Dolazio je samo kad je trebalo "opremiti bolesnika svetim sakramentima" i kad je bio pokop, odnosno kad je bilo škropljenje kuća nakon Božića, i to radi "pobira" dobara i ljetine koju se župljani morali podmiriti prema župniku.

Kad bi netko osjetio jade zato što je bio urečen, ili jer su ga pogledale zle oči, ili možda zbog nagaza, odlazio bi kod određene babe⁶ u selu koja bi se na početku postupka skidanja uroka prekrížila, ali bi potom prekrížila i osobu s koje je trebala skidati urok. Gotovo uvijek se koristila blagoslovljena voda, molilo se tri Očenaša, tri Zdravomarije i Vjerovanje te se živi ugljen vadio iz vatre i spuštao u blagoslovljenu vodu, onu koja je blagoslovljena o Sveta tri kralja. Molitva je imala sljedeći sadržaj:

*Ja te križan i tiran,
Sveton trokraljskon vodom
Isusovon bradom,
Božičnon mašon
I Velikin Petkon. (Grčević, 517)*

Postupak se izvodi većinom utorkom i petkom, dakle u danima koji nisu prikladni za početak kakva ozbiljnog posla, ali jesu za skidanje uroka ili zlih očiju. Naravno, u ovakvim se prigodama koristila i molitva. Iz teksta je moguće zaključiti kakav je bio odnos mještana prema ljudskom tijelu i koje su značenje pojedini dijelovi tijela imali za njih (jaja i kita - muški spolni organ kod muškaraca) a dojke kod žena.

Evo tih pjesama:

*Urok na vrati,
Uročica iza vrati.
Što urok urekal,
Uročica razrekla.
Ako je s muške strane,
Pukla mu jaja!
Ako je sa ženske strane,
Pukle joj dojke!
To ti je od Boga!
Razašlo se po gori i vodi,
Na tebi nema niš! (Grčević, 517)*

Molitva može biti i kraća:

*Urok sidi na pragu,
Uročica ispod praga.
Ako je ureklo muško,*

6 Zanimljivo je da su uroke uvijek skidale žene, i to starije, odnosno babe. Baba je pogrdno ime za žensku stariju osobu koja se bavi ovim poslom, jer se smatralo da su babe u stanju napraviti svakojake radnje koje mogu naštetiti drugima i da se zbog godina ničega ne stide. Nikome nisu zanimljive niti one očekuju što od koga. Babe su u pravilu svekrve i punice. Pa, tko danas o njima ovdje ima pozitivno mišljenje?!

*Otpala mu piša!
A ako je ureklo žensko,
Otpala joj cica!* (Grčević, 516)

Ako postoji opasnost od vještica, tada je prije odlaska na spavanje bilo potrebno izmoliti određene molitve. Grčević je u Kopolju zabilježio dvije, jednu kraću i jednu dužu. (Grčević, 518)

Kraća pjesma glasi:

*Sveti Toma plete mreže i konopce,
Lovi viške i coprnje,
Da ne naškode ni meni ni blagu,
I nikome mome dragu.*

*Duža pjesma glasi:
Teče voda lemuncina,
Ispod dvora barbarina.
U njoj sjedi Sveti Toma,
Plete mrežu i kanižu,
U što lovi viške more,
One mu se vrlo mole:
Ne vataj nas Sveti Toma!
Dok se bude tvoje sveto ime spominjalo,
Nit će more moriti,
Nit će viške što odnositi,
Nit materi diteta na sušicu ugušiti.
Amen.*

Da bi se spriječilo dolazak vještica u kuće, bijeli luk se stavljao iznad vrata, zatim škare, a ponekad se nož zabijao u vrata, dok je kvatreni konac vrijedna domaćica spravljala na kvatreni petak u božićnim kvatrama tako što bi isprela malo konca, stavila ga u kipuću vodu, osušila i smotala u klupko.

Kako bi se spriječilo vještice da od krava prvotelki ne odnesu mlijeko, koristile su se različite metode. Jedna je od njih da se kravi u rog stave 3 kapi blagoslovljene vode, 3 zrnca tamjana i 3 kapi njezina mlijeka i sve da se začepi tisom. Tada bi bile stalno zaštićene od vještica.

Čak su postojali načini zaštite male djece od vještica. Njima bi se odmah nakon rođenja oko ruke stavljale šarene krpice, vunice ili neke druge strukice. Djecu bi trebalo sakriti i od zlih očiju, onih koje bi ih gledanjem mogle ureći i naštetiti im. Osim toga, da bi se malu djecu sačuvalo od vještica (od *viški*, odn. *coprnja*), majka bi im pod jastuk stavljala glavicu luka ili barem češanj češnjaka, i to onoga što je ostao sa stola na Božić, ili bi se djetetu

sašila košuljica kvatrenim koncem, ili se u zipku (bešiku) stavilo dva manja vretena položena u križ. Majke su čak znale zapaliti djetinju robicu i potom je prebaciti preko kuće kako bi otjerale vještice.

Ako bi netko imao poganicu (vrućicu, bolest) na očima ili drugdje po tijelu, išao bi kod babe na postupak križanja. Baba bi uzela iglu kojom do tada nitko nije šio, izmolila tri Očenaša i tri Zdravomarije za osobu nad kojom provodi križanje. Potom bi ušicom igle, koja viri iz ruke, kružila iznad mjesta gdje se pojavila poganica i pritom molila:

*Poganice pogana,
Otrovnice otrovna,
Ti tote ne smiš biti!
Niti krvi piti!
Niti kosti lomiti!
Već ti ajde u Crno more,
Di sjekira ne sječe,
Di krava ne ruče,
Di tele ne muče,
Pjevac ne pjeva,
I dite se ne krivi,
Već ti ajde, ajde,
U studen kamen, živac amen!* (Grčević, 521-522)

Ako tko ima *lišaje*, babe križaju lugom (pepelom) ili iglom te pritom mole Vjerovanje. Postoji također više načina kako se skidaju bradavice s tijela. I taj postupak izvode babe, ponekad za mladog mjeseca, često kad je mjesec pun, a tada stanu ispod strehe, uzmu kamenčić koji se tu nalaze, gledaju u mjesec i, dok kamenčićem prelaze preko bradavice, izgovaraju sljedeću molitvicu:

*U što gledam nek ostaje,
Što križam nek odlazi!
Otac i Sin i Duv sveti amen.* (Grčević, 522)

Potrebno je reći da se postupak križanja izvodio u slučaju mnogih bolesti koje bi se pojavile kod ljudi i domaćih životinja, ali i biljaka, i gotovo uvijek su ga izvodile starije žene – babe. Kao da je taj posao bio određen isključivo za njih.

U tom je širem području bilo i osoba (baba) koje su se bavile **čaranjem**, **vraćanjem**. Naime, navodi Grčević, ako bi se neka djevojka zaljubila u momka koji nju ne bi htio, trebalo mu je skuhati kavu, u nju ukapati nekoliko kapi menstrualne krvi i potom mu je dati da popije “tako

da on poludi za njom.” (Grčević, 523) Ili, uhvatiti šišmiša, ubiti ga i osušiti. Baba bi izgovorila nekoliko riječi nad mrtvim i osušanim šišmišom, a djevojka bi, a da za to momak ništa ne zna, trebala potom zagrepsti noktima po šišmiševu krilu i potom po momku. I nakon toga, momak je bio njezin.

Postojali su i takozvani **vrimenjaci**. U narodu je postojalo uvjerenje da su mogli biti i dobri i zli i da su se znali međusobno tući, jer su jedni nagonili nevrijeme na selo, a drugi su ga željeli spriječiti. Ponekad su to bili ljudi koji su mogli prouzročiti nevrijeme, tuču i led koji bi uništili usjeve, a ponekad su, klečeći i križajući, trebali snagom svoje molitve spriječiti dolazak nevremena (tuče – krupe, solike). I čim bi oni to obavili, crni oblaci su skrenuli prema brdima i šumama pa bi polja ostala sačuvana. (Grčević, 523-524)

U narodu se vjerovalo da postoje **vile**, nadnaravna bića u ljudskom obliku, kao mlade i prelijepo djevojke, koje su zamišljali u bijelim haljinama i s dugim raspletanim i po leđima raspršenim kosama, s *pavenkinim* vijencem na glavi. Rijetko ih je tko vidio, ali su čuli da imaju krila i kozje noge, koje ne smije nitko vidjeti. Vjerovalo se da žive u gori, pa su ih zvali *vile nagorkinje*. (Hećimović-Seselja, 129) Bile su razdragane i vesele. Voljele su igrati kolo, i to na ledini u vrijeme kad bi sunce sjalo i kiša padala, a na nebu se javljala duga. Tada su češljale svoje raspletene kose.⁷ No, javljale su se posebno noću. Tada bi dolazile u staje, uzimale konje i jahale cijelu noć te ih vraćale. Da su ih vile jahale, ljudi su to prepoznavali ujutro, jer su ih nalazili znojne i umorne. Vile su im plele grivu i vezale rep. Rep su vezale i volovima, ali i male kikice na glavi kod rogova.

Međutim, ljudi ovih krajeva vjerovali su da postoje **zmajevi**, iako ih nikada nisu vidjeli, osim na slikama svetoga Jurja, zatim suđenice, vještice (viške), a vjerovali su u vrimenjake, more, vukodlake, mračnjake i patrnjake.

Hećimović-Seselja navodi da se o **suđenicama** jako malo zna, ali ljudi vjeruju da one postoje i da svakomu čovjeku određuju sudbinu od njegovog rođenja.

Vještice (viške) su prema istom vjerovanju stare i ružne žene (babe), koje su dušu predale vragu (đavlu) i one su zapisane u vražje knjige, pa zato i posjeduju golemu nadnaravnu moć. Vjeruje se da se javljaju ponajviše

7 M. Hećimović-Seselja navodi na 129. str. primjer Kate-Kaje Perić iz zaseoka Perići u Ivčević Kosi, za koju se vjerovalo da su je odvele vile. Djevojka se po zapovijedi vila nije smjela obuti i uvijek je išla bosa. Nekoliko je puta bila i ošišana i na licu imala “masnice”. Vjerovalo se da su to činile vile, jer se djevojka prevarila pa je drugima o njima pričala.

na raskrižjima putova, na cipalištima (gdje se drva cijepaju), smetlištima i pralištima (gdje se pralo rublje). One znaju doći u staju i blagu (kravama, ovcama i kozama) uzimaju mlijeko. Stoga ih se protjeruje pucajući preko krova kuće i staje, bacajući (božićni) nož tako da se zabode u zemlju ili se na plot stavlja božićni stolnjak, jer se vjerovalo da im se time može spriječiti pristup u kuću i staju. (Hećimović-Seselja, 130)

Također se vjerovalo da postoje **more**, nevidljive i zle mračne sile koje dolaze noću, pa su ih ljudi često nazivali *mračine* ili *strašne crne spodobе*. Za moru se u Ivčević Kosi vjerovalo da je to žena koja služi vragu i kao vražje biće može se uvući svugdje i svukuda, pa tako i u sobu kroz ključanicu na vratima i nakon toga ne napada samo odrasle nego i djecu, davi ih, guši, gnječi te im zatvara usta da ne mogu zvati pomoć. A kad bi se ti ljudi i djeca ujutro probudili, osjećali su se slabo i umorno, bili bi izudarani (“gušila me mora”, “satrila me mora”). Kako bi se zaštitilo djecu da ih mora moguće ne uguši, u kolijevku se stavljalo tri slamke božićne slame (sa stola) ili bi se na kolijevci nacrtalo Salomonovno mudro slovo (zvijezda šestokraka), dok su starije žene pokraj sebe stavljale “naopako postavljenu metlu, nož, nožice, zatim urežnjake (ostatak osnove na vratilu) ili pak češnjak ispod jastuka. (Hećimović-Seselja, 130)

Mračnjaci su sličili čovjeku, bili su tamni i visoki. Običnim se ljudima savjetovalo da im se, kad putuju noću, ne treba suprotstavljati, nego neka idu svojim putem.

Patrnjak, odnosno vrag, pojavljivao se samo noću i u različitim spodobama, u obliku neželjenih osoba (npr. žandara, milicionara), jarca, crnog janjeta, mačke ili čega sličnog. Znao bi opsjedati ljude, posebno žene, pa se moralo ići do svećenika kako bi on nad opsjednutom molio molitvice i zakletve, što bi otjeralo vraga. Bili su to načini istjerivanja vraga.

Narod vjeruje da se neki ljudi nakon smrti mogu pretvoriti u **vukodlake**. I to samo oni koji su za života i sami bili zli. Oni imaju tijelo čovjeka i glavu vuka, ili tijelo vuka a glavu čovjeka, mogu biti zli i napakostiti ljudima na zemlji. Vukodlak bi prema tome vjeronanju postao čovjek preko kojeg bi preskočila mačka, zatim onaj tko ne umre prirodnom smrću, dakle samoubojice – tko se objesi, ubije, utopi itd. Taj čovjek ostaje vukodlak onoliko koliko je bilo potrebno do njegove prirodne smrti. Da bi se obranili od vukodlaka, bilo je potrebno moliti, pošćropiti se blagoslovljenom vodom i zapaliti tamjan te svećeniku platiti misu. Neki su ga progonili drenovim kolcem.

Nije rijetko bilo vjerovanje u pojavu **mrtvaca nakon ukopa**. On bi se nakon nekog vremena vraćao u svoju kuću, negdje napastovao svoju rodbinu, a u nekim bi prigodama nešto i tražio. Smatra se da se pokojnik vraća u kuću ako mu oni koji su ostali iza njega ne plate mrtvačku misu. (Grčević, 505) Vjerovalo se i da se **mrtvi** na Svisvete dižu iz grobova i odlaze u crkvu na misu, držeći zapaljene svijeće u rukama. Bilo je i više drugih oblika pojavljivanja mrtvih iz grobova i njihova ophođenja sa živima.

Ljudi ovoga kraja ispovijedaju i kršćansku vjeru u **zagrobni svijet**, koji je za njih realan kao i ovaj svijet, i u njemu ima nekoliko postaja dok se ne dođe do raja, odnosno do pakla. Zagrobni svijet i život u njemu ustrojeni su prema srednjovjekovnom modelu. Tamo gdje se teško radi, idu grešnici, a gdje se ništa ne radi, idu pravednici. **Raj** je stoga mjesto kamo odlaze duše bez grijeha. One tamo ne moraju ništa raditi, lijepo im je i uživaju. Neprestano gledaju lice Božje. U **čistilište** odlaze oni kojima se nakon vaganja grijeha kod sv. Mihovila utvrdi da su malo sagriješili. Njima nije baš tako teško kao u paklu. Oni su tu da bi okajali svoje grijehe. U **pakao** odlaze svi kojima vaga sv. Mihovila pokaže da su uistinu mnogo sagriješili. I njima odatle nema spasa. Tu se duše grešnika prže na vječnom ognju i pate, moraju raditi teške fizičke poslove. A tamo su i patrnjaci, vrazoni.

Gatanje je bilo uobičajeno. Željelo se utjecati na buduće događaje. Postupke gatanja obavljali bi sami ljudi, a što je posebno zanimljivo, na Badnjak i o Božiću. Ljudi su živjeli od uroda zasijanih polja. A ta su polja bila veoma prikladno hranilište ptica i miševa. Od njih je trebalo sačuvati ljetinu iduće godine. Domaćin bi stoga na Badnjak stao na ulazna vrata i miješao žlice u rukama. Dok je on to radio, jedan je od ukućana trčao ili hodao okolo kuće i pritom ga pitao:

Ča to radiš?

Evo, vežem mišićima zubiće i tičicama kljuniće. Iš zjale, ne zobale, ne gutale, širon išle i u moje se ne svraćale.

Radnja se ponavljala tri puta i domaćin je tri puta ponavljao istu priču. Neki za Badnjak i na Božić ne bi brisali stol, nego tek o Stipanju kad bi se stolnjak istresao u živicu. Domaćin je tada govorio:

*Ovo tičicama rana za godinu dana.
Ovo mišićima rana za godinu dana.*

Gatalo se i kako bi se perad sačuvalo od orla i kako bi blago (stoka) iduće godine bilo zdravo. U Ivčević Kosi bili

su slični običaji: da bi blago napredovalo, tijekom adventa nije se smjelo plesti plotove niti ograđivati njive i livade. Na Badnjak se nije smjelo puhati niti potpirivati vatru na ognjištu a niti gasiti svijeće puhanjem, kako zmije ne bi zapuhnule blago. Također, na Badnjak nije smjelo visjeti ništa na vješalicama, "jer koliko rubina na zidu, toliko lubina (štete) u blagu. (Hećimović-Seselja, 136) A bilo je, navodi J. Grčević, i zlih želja. Dok se gatalo da vlastito blago bude zdravo, istodobno se gatalo da bolest prijeđe na susjedovo blago.

Slično je bilo s **djecom**. Ako su plakala (bila zločesta), majka bi ih uzimala i u naručju tri puta iznosila u mrak i govorila:

Mrače, mrače, moje dite plače!

Ako bi se dijete prestrašilo mraka, prestalo bi plakati. A babe gatare bi takvo dijete uzele u krilo i potom bi pljuvale oko sebe, lizale djetetu čelo jezikom i pljuvale te zijevale. I kad čelo ne bi više bilo slano, dijete bi prestalo plakati. (Grčević, 525)

Naravno da su gatanja, kao i drugi oblici pučkoga (krivo)vjerovanja, bili dio poljodjelačkog ličkog kraja. Sve se, naime, vrtjelo u sljedećem krugu: kuća i u njoj obitelj (čeljad), staja i u njoj stoka (blago) te polje i na njemu sa zebnjom očekivana ljetina. Iznad njih nebo s nepredvidivim kišnim i gromovima opskrbljenim oblacima kao i sa svojim malim ali zlim stvorenjima (pticama). U svemu tomu, usprkos dogmatskom kršćanskom nauku, bilo je potrebno pronaći oblike djelovanja koji bi utjecali na zbivanja oko ljudi iz Like i njezine okoline kako bi mogli preživjeti. Usprkos svim vrstama gatanja, vraćanja, bajanja, oni su ih provodili uz kršćanske molitve i blagdane, posebnom o Božiću, ali i u dane kada se slavilo kršćanske svece kojih je bilo mnogo. O njihovim čudesima ljudi nisu mnogo niti čuli niti znali, ali su znali koji od tih svetaca što štiti. Tako imamo:

Sveti Fabijan i Sebastijan, zaštitnici od kuge i zaštitnici blaga.

Sveti Blaž, zaštitnik od bolesti grla.

Sveti Josip, zaštitnik drvodjelja, stolara.

Sveti Vid, zaštitnik vida.

Sveti Ante, zaštitnik blaga.

Sveti Ilija gromovnik.

Sveti Mihovil (Mijovil), važe duše umrlih.

Sveti Nikola, zaštitnik putnika i siromaha.

Sveta Lucija, zaštitnica očiju. (Grčević, 528-529)

Crkva je za stanovnike ovih mjesta sveto i presveto mjesto. Uvijek kad u nju ulaze, najprije se prekriže blagoslovljenom vodom, pokleknu ispred glavnog oltara i prekriže se. Kao i svim drugima crkvama, i ovdje vjernici dolaze s dubokim poštovanjem prema svetohraništu, ne pričaju s drugima i skrušeno slušaju misu i propovijed. Kao što ulaze, tako križajući se blagoslovljenom vodom, izlaze iz crkve.

Međutim, u narodu postoje i **molitvice** koje se ne uče na vjeronauku niti ih ima u katekizmu. U mnogim se hrvatskim krajevima (kao i u Rami) može čuti sljedeća pjesmica, koju su i mene bili naučili.

*Andelu čuvaru mili,
Svojom snagom me zakrili.
Prema Božjem obećanju,
Čuvaj mene noću, danju.
Osobito, pak, me brani,
Da mi dušu grij ne rani.
A kad s ovog svita pojden,
Sritno da u nebo dojden,
Da se ondje s tobom mogu,
Vikon klanjat dragom Bogu.*

Sličnih molitvica bilo mnogo. Bile su namijenjene za različite životne prigode. Njima se s jedne strane iskazivalo štovanje prema Nadnaravnome, prema Svetome, a s druge se željelo privoljeti Sveto da ljudima koji ga zazivaju usliši molitve i da trenutno djeluje.

ZAKLJUČAK

U ovom su radu iznesene neke religijsko-magijske pojave koje su već ranije bile zabilježene u ličkim selima Kopolju (Jure Grčević) i Ivčević Kosi (Mare Hećimović-Seselja). Iz navedenih opisa vidljivo je da su stanovnici tih sela (katolici i pravoslavci) živeći i čuvajući vlastitu (katoličku ili pravoslavnu) vjeru, izgradili poseban vjernički, a u mnogim slučajevima religijsko-magijski odnos, kako prema nebu i nebeskim tijelima, tako prema zemlji, vodi, zraku, vatri, pticama, divljim i domaćim životinjama, biljkama i ljudima.

U radu je navedeno kako su se stanovnici Kopolja i Ivčević Kose s posebnim strahopoštovanjem odnosili prema suncu kao izvoru topline i svega života, ali i prema mjesecu, jer su prateći njegove mijene, pokušavali organizirati vlastiti život i svoje djelovanje vjerujući da oni utječu

na zdravlje ljudi i stoke kao i na rast biljaka. Poseban su odnos imali prema zvijezdama i njihovu položaju i kretanju, zatim prema svemu što je bilo povezano s nebeskim visinama, kao što su oblaci, munje, gromovi, ali i tamna noć.

Također, stanovnici promatranih sela imali su izgrađen odnos prema zemlji i svemu što je na njoj – biljkama i životinjama, posebno prema životinjama koje su mogle naštetiti blagu (stoci). Veliko su značenje pridavali pojedinim biljkama, odnosno pojedinim vrstama povrća, npr. češnjaku za koji su vjerovali da ima posebnu moć. Nije stoga čudno da su gatali temeljem različitih oblika življenja i ponašanja životinja i biljaka, ali i ljudi. Međutim, posebnost je bila gatanje po ljudima i po danima i blagdanima.

No, treba istaknuti da su ljudi ovih sela sva svoja gatanja činili u znaku kršćanskoga nauka. Oni ga se nikada nisu odricali nego su se čak i u prigodama koje ne bi trebale imati nikakve veze s istinskim kršćanskim naukom, koristili kršćanskim znakom križa, i zapravo su sve činili u tom znaku. Ne treba stoga čuditi da su imali i poseban odnos prema smrti i zagrobnom životu, zatim prema groblju i pokojniku, ali također prema trudnicama i tek rođenoj djeci.

Život ljudi ovih sela, posebno katolika, bio je ispunjen kršćanskom molitvom i zazivima Bogu, Gospi, Isusu, svecima i sveticama. Križ je imao najveće značenje, i to je ono na čemu su temeljili svoje postojanje i u čemu su pronalazili utjehu u vremenima neispunjenih očekivanja. Njime su se koristili i u svojim religijsko-magijskim praksama kako bi se zaštitili od vila, vještica, vukodlaka, zmajeva itd.

GRČEVIĆ, J. (2000), *Kompolje. Narodni život i običaji*, Otočac.

HEĆIMOVIĆ-SESELJA, M. (1985), *Tradicijski život i kultura ličkoga sela Ivčević Kosa*. Zagreb.

Rječnik hrvatskoga jezika (2000), Leksikografski zavod "M. Krleža", Zagreb.

http://www.bzvelebit.hr/component/option,com_smf/Itemid,28/action,printpage/topic,14.0/lang,hr/

LITERATURA

INTERNET

ZNAČENJE RELIGIJSKO-MAGIJSKOG DJELOVANJA U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU LJUDI: PRIMJERI IZ LIČKIH SELA KOPOLJA I IVČEVIĆ KOSE

Ključne riječi: magija, religija, magijsko-religijsko djelovanje, molitva, gatanje, bajanje.

U ovom se radu polazi od pretpostavke da je u mnogim krajevima u Hrvatskoj, pa tako i u selima na području Like, bilo i da još uvijek ima različitih oblika religijsko-magijskih vjerovanja koji su u mnogome utjecali i utječu na život ljudi, njihovo djelovanje i ponašanje. Autor se stoga bavi religijsko-magijskim vjerovanjima, tehnikama i obredima koji su zabilježeni u ličkim selima Kopolju i Ivčević Kosi, a koji se u idealno-tipskom modelu mogu primijeniti na cijelu Liku, ali i na mnoge krajeve u Bosni.

Budući da su stanovnici Kopolja i Ivčević Kose egzistencijalno upućeni na geografski krajolik u kojem obitavaju, autor istražuje kakvo značenje u njihovu životu i u određivanju ispravnosti njihova djelovanja, usprkos kršćanskom (katoličkom i pravoslavnom) vjerovanju, imaju svemir, svemirska tijela, njihov međusobni položaj te njihov položaj u odnosu prema zemlji i ljudima na njoj, zatim koje značenje ti ljudi pridaju vjetru i njegovoj snazi, kiši, gromu itd. Iz vjerovanja da različita nebeska tijela imaju i različite pozitivne, odnosno negativne utjecaje na njihov svakodnevni i život njihove uže (obiteljske i seoske) zajednice, ti su ljudi izgradili posebne religijsko-magijske prakse kojima su željeli utjecati na njihovo kretanje, a time i na postizanje za njih povoljnog ishoda.

Stanovnici ovih ličkih sela veliko značenje pridaju zdravlju vlastite zajednice i domaćih životinja, bez čije bi im pomoći život u danim okolnostima bio veoma otežan. Da bi uspjeli sebe i stoku sačuvati od štete koju su izazivale nepredvidive vremenske nepogode, ali i od štete koju su im nanosile divlje životinje i ptice grabljivice, ljudi su stvorili različite molitve koje su upućivali nadnaravnim moćima (između ostalih i kršćanskome Bogu i svecima). Provodili su i različite religijsko-magijske prakse kojima su

željeli umilostiviti (prisiliti) ta nadnaravna bića da u danim okolnostima izravno interveniraju u životnu zbilju i da je mijenjaju prema njihovim potrebama.

Posebnu pozornost autor posvećuje značenju religijsko-magijskih praksi (gatanje, bajanje) kojima ljudi u Kompolju i Ivčević Kosi žele utjecati na svoju prirodnu okolinu, ali i na ponašanje ljudi s kojima žive.

MEANING OF THE RELIGIOUS-MAGICAL ACTIVITIES IN THE EVERYDAY LIFE OF PEOPLE: EXAMPLES FROM LIKA VILLAGES KOMPOLJE AND IVČEVIĆ KOSA

Keywords: magic, religion, magical-religious activities, prayer, fortune-telling, spell-casting.

The paper starts with the assumption that there have been and still are different forms of religious-magical beliefs that influenced and still influence the people's life, their actions and behaviour, in many areas of the Republic of Croatia, including the villages of Lika. The topic the author deals with in the paper are religious-magical beliefs, techniques and rites recorded in Lika villages Kompolja and Ivčević Kosa, which could be applied to the entire Lika area and many Bosnian areas within the ideal-type model.

As the Kompolja and Ivčević Kosa inhabitants are existentially dependent on the existing geographical landscape in which they live, the author researches the meaning they attribute to the universe, celestial bodies, their mutual position as well as their position in relation to Earth and how they influence their choice of proper action, despite of their Christian beliefs (Catholic or Orthodox). The meaning they contribute to the wind, its strength, rain, thunder etc. is also researched. The belief that the celestial bodies influence their everyday life and lives of their immediate (family and village) community in different positive and negative ways resulted in the particular religious-magical practices aimed to influence their movements, and to achieve favourable outcome for them.

The inhabitants of these Lika villages contribute special importance to health, both to the health of the community as to the health of their domestic animals, without the help of which their lives would be considerably more difficult in the given conditions. In order to

Ivan MARKEŠIĆ

**Značenje religijsko-
magijskog djelovanja
u svakodnevnom životu
ljudi: primjeri iz ličkih
sela Kompolja i
Ivčević Kose**

protect themselves and their stock from damage caused by unpredictable weather conditions, but also from the damage caused by wild animals and birds of prey, the people have created different prayers to supernatural powers (among others to the Christian God and the saints), and also different religious-magical practices to appease supernatural beings to intervene directly into the existing living reality and change it according to their needs.

The author pays special attention to the meaning of the religious-magical practises (fortune-telling, spell-casting) used by the people from Kompolja and Ivčević Kosa to influence their natural surroundings and behaviour of the people living with them.